

енциклопедисти в Рим, Целз произлиза от знатен род; добрата му реторска школовка и ерудицията му в различни сфери на знанието личат в единствената запазена част от *Artes* – осемте книги на *За медицината*, която е най-ранният достигнал до нас медицински трактат на латински език. Изборът на изследване на И. Станкова е може би най-подходящото въведение в античната техническа литература, тъй като авторът, когото представя на българския читател, има двойната заслуга да систематизира в един доксографски очерк наследството на гръцките медицински школи и да създаде основите на латинската медицинска терминология. Наричат го *Cicero medicorum* (Цицерон измежду лекарите) – и името му е заслужено, тъй като Целз прави за римската медицина това, което Цицерон вече е направил за философията – задава модел за усвояването и превода на гръцката специализирана терминология в една всепризнато гръцка област на научното знание.

Структурата на труда на И. Станкова отразява намерението ѝ, заявено в увода (с. 18), да анализира многоаспектно медицинския трактат на Авъл Корнелий Целз в отговор на „необходимостта и у нас да се пристъпи към лингвокултурна археология на антични гръцки и латински медицински съчинения, които да се разгледат в социокултурен аспект и да се анализират от гледна точка на съдържанието и езика, като се създадат и специализирани речници, които да се ползват с лингводидактическа цел“. Смятам, че авторката действително е постигнала тази интердисциплинарност на метода, тъй като книгата ѝ отговаря изчерпателно на три въпроса: какво е мястото на Целз в историята на античната медицина и какво е значението на неговата собствена „история на медицината“; какви са механизмите на създаването на медицинския латински като технически език; с какви средства е постигната експресивността на този терминологичен език, която е дала основание латинският на Целз да се разглежда като златен, нормативен латински в областта на медицината.

В глава I (с. 19–61) *De medicina* е поставена в следните контексти: социокултурния контекст на динамиката в еволюцията на античните медицински теории и практики (най-вече след Хипократ), еманципирането на медицината, която първоначално е дял от философията, до отделна дисциплина, етоса на елинистическите медицински теории; спецификите на римската нагласа от републиканската епоха към „шарлатанското“ изкуство на гръците и постепенното професионализиране на това занимание в Рим. Като завършек на тази глава са изложени личните възгледи на Целз за историята на медицината и за предназначението на лечебното изкуство – фактът, че И. Станкова е отделила място за пространно рефериране на тези възгледи, помага следващите глави да не се превърнат в сух каталог на медицинската терминология, а да внушат образа на автор, чужд на догматизма, балансиран както в позициите си към острите професионални диспути, така и в използването на ясен и прецизен език.

Тук е мястото да се отбележи, че една от заслугите на И. Станкова е осигуряването на точен и лек за възприемане превод както на отделните фрази и сентенции, така и на значителни по обем откъси, понякога надвишаващи една страница. Без да си поставя експлицитно тази цел, изследването ѝ компенсира в голяма степен липсата на цялостен български превод на *За медицината*. Преводите са правени по изданието от 1960 г., допълнено спрямо изданието от 1935 г. (The Loeb Classical Library. De medicina. With an English Translation by W. G. Spencer in Three Volumes. Cambridge, Massachusetts. Harvard University Press. London, MCMLX). Паралелно с това авторката е консултирала и на места препраща към по-ранни издания като изданието на Е. Cox Lee от 1831 г., от което са заимствани заглавията на отделни глави.

Глава II (с. 63–140) резюмира съдържанието на труда книга по книга, като изброява стотиците по-малки рубрики по заглавия, но включва и обширни цитати и коментари към по-важните теми, особено там, където Целз дава своя собствена дефиниция или интерпретация и изразява мнението си по въпроси, които са в центъра на диспута между емпириците и рационалистите. И. Станкова отделя особено внимание на принципите на систематиката в труда на Целз, които в някои случаи се налагат и като литературна техника за структурирането на по-късните медицински трудове в Рим – например принципа *a capite ad calcem*, следван в трактатите по анатомия, но и в латинските дидактични поеми по фитотерапия. Общата систематика на *De medicina*, както откроява И. Станкова, винаги следва противопоставянето на общото (*commune*) на частното (*prorgium*), например общата диететика (книги I–II) преминава в диететика, насочена към конкретните части на тялото (III–IV), общото учение за лечебните средства (V) предшества прилагането им върху конкретни телесни части (VI), общото въведение в хирургическите интервенции (VII) е последвано от разглеждане на фрактурите и размествания на костите (VIII).

Вторият дял на глава II – „Създаване на медицинската терминология от Авъл Корнелий Целз“, е и фокус на изследването като цяло. Знаем, че Целз не е имал образец за съчинението си в римската традиция и е използвал като основа изключително трактатите по медицина на старогръцки език; повечето издания съдържат дълъг списък на пасажите в *За медицината*, които кореспондират с отдавна идентифицирани пасаж в произведенията на Хипократ. Това превръща труда му в изключително благодатно поле за изследване от лингвистите, тъй като разполагат тук в компактен вид с достатъчно материал за една типология на гръцките заемки в медицинския латински. Поради неразличимостта на границите между буквален превод, парафраза, адаптация и компилация И. Станкова е избрала да се придържа към по-широко дефинирания термин „трансформация“, въведен в научна употреба от Т. Фьоген за всички форми на латинизиране на гръцките текстове (с. 88). В три големи дяла – анатомична, клинична и фармацевтична терминология, авторката е

представила пълния терминологичен речник на Целз с подробен илюстративен материал за механизмите на калкиране, изграждане на синонимия, типове перифразирание, колебания в словоупотребата, най-вече при преводите на гръцки термини, където особено инструктивен е коментарът на Станкова към термини като *stomachus* и *nervus*, при които точното значение се подразбира от контекста. Тази част от книгата на И. Станкова може да се използва като учебник от студентите медици и фармацевти паралелно с традиционните пособия, но смятам, че ред пасаж в нея, преди всичко описанията на болестите и на физикалните терапии, ще приковат интереса и на читателя лаик, тъй като авторката – дългогодишен преподавател в Медицинска академия, София, и автор на *Анатомичен латинско-български речник*, съчетава завидна медицинска компетентност с умението да пише достъпно и стегнато.

Глава III „Език и стил на Авъл Корнелий Целз“ (с. 141–219), започва с класификация на типовете фразеологични словосъчетания (устойчиви и вариабилни). Буди известно несъгласие фактът, че фразеологията, и конкретно вариабилните словосъчетания, които могат да имат понякога неограничен брой варианти, са разгледани тук заедно с тропите метафора и метонимия и с фигурите на речта многосъюзие, безсъюзие, литота, хиазм и др., вместо да бъдат отнесени към предходната глава за формирането на терминологията. От друга страна, в подглавите, посветени на употребата на метафората у Целз (с. 156–180), И. Станкова, стъпвайки на дефинициите на когнитивната лингвистика, е изработила прецизна класификация на субстантивни, адъективни и вербални терминологични метафори, обобщена в две таблици за анатомичната и клиничната и фармацевтичната терминология (160–164). Примерите са подбрани с голяма находчивост и внимание; единствената неточност, която забелязах, е отнасянето на подглава 2.1.2. „Художествени метафори“ към голямата глава 2.1. „Субстантивни метафори“ – една метафора може да функционира като конвенционална или художествена (неконвенционална). без оглед на това, дали има предикативна или атрибутивна структура, дали е *compositum*, апозиция и т.н.

Измежду останалите характеристики на трактата на Целз са открити особена изчерпателност (адекватно на дидактичната природа на *De medicina*) функциите на отглаголните съществителни имена и на причастията (с. 191–208), които преобладават в прескриптивната част (предаването на необходимост) с формите си за *Futurum Passivi*, а в дескриптивната – с адъективизираните форми на *participium praesentis activi* и *participium perfecti passivi*.

Авторката с основание изтъква като особена ценност на труда наличието на специализиран терминологичен речник (221–250), извлечен от съчинението на Целз. Както отбелязва И. Станкова, от началото на 90-те г. на XX в. запознанството с оригиналните текстове остана извън ревизираните учебни програми на медици и фармацевти и учебното съдържание беше редуцирано

до заучаване на принципите на словообразуването и основите на гръцко-латинската медицинска терминология. С помощта на тук предложенния речник студентите, а и вече практикуващите лекари биха получили по-пряк достъп и стимул да се запознаят с античните теоретици на медицината в оригинал. Това е възможно благодарение на факта, че речниковите статии съдържат не само основни форми, етимология и прецизен превод, но и извадки от текста – на латински и в български превод, които илюстрират конкретната словопотребя. Там, където е наличен изходен гръцки термин, той е изписан на старогръцки и в латинска транскрипция. Речникът би спечелил обаче от консеквентно отбелязване на квантитета на всички срички – в речника това не е направено например за лексемите, образувани със суфиксите *-tio* и *-tas* и при латинизиранияте гръцки термини (напр. *stomachus*, *peripleumoniacon*, *hyaloides*, *erysipelas*). Тъй като книгата е адресирана до широка читателска аудитория, която не е запозната с правилата на латинската прозодия, особено важно е да се укаже мястото на ударението както в речника, така и в главите, посветени на терминологията.

Появата на книгата на Ирена Станкова потвърждава една радваща тенденция от последните десетина години, която се изразява в засилен интерес към популяризирането на трудовете на античните теоретици на медицината и към разглеждането на медицинския терминологичен език в неговата рождена среда – голямата работилница на актуалните и днес технически термини във всички науки – Гърция и Рим. Не се съмнявам, че *Античното лечебно изкуство според De medicina на Авъл Корнелий Целз* ще срещне голям интерес не само сред медиците, но и сред езиковедите и всички изследователи на гръко-римския свят.

Assoc. Prof. Elia Marinova, PhD

✉ Department of Classical Philology
Sofia University „St. Kliment Ohridski“
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-Mail: marinovaelia@hotmail.com

СЛОВАШКО-БЪЛГАРСКИ ТЕМАТИЧЕН РЕЧНИК

Маргарита Младенова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

В. Панайотов, Д. Иванова & С. Лиханова. *Словашко-български тематичен речник. Slovensko-bulgarsky tematicky Slovník.* София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2012. 237 с. ISBN 978-954-07-3341-8

През април 2012 г. изучаващите словашки език в България получиха нова възможност за запознаване със словашкото лексикално богатство – новия словашко-български, този път тематично организиран речник (В. Панайотов, Д. Иванова, С. Лиханова. Словашко-български тематичен речник. София, УИ „Св. Климент Охридски“ 2012., 237 стр.). Новото лексикографско помагало е съставено от авторски колектив от Софийския университет и е разработено с оглед на преките потребности на преподаването на словашки език за студентите от специалността Славянска филология – профил словакистика, в Софийския университет. След двете издания на големия Словашко-български речник (1970 и 1979 г.), на първи том от Българо-словашкия речник (2004 г.) и Учебния четириезичен речник за нуждите на туризма (2008 г.), всеки от които дава своеобразен принос в съпоставителното описание на лексиката на двата езика както по отношение на много различния си обем, така и по отношение на подхода към лексиката като цяло, новият речник прави нов принос с тематичния подход към лексиката на словашкия език от гледна точка изключително на българския ползвател. Новият подход на авторите позволява бързо запознаване с лексиката от съответните тематични кръгове, свързано с прякото подпомагане на усвояването на основната лексика от бъдещите специалисти по словашки език. Словашко-българският тематичен речник съдържа около 10 000 лексикални единици, което дава възможност да го отнесем към речниците с малък до среден размер. Той представя виждането на авторския колектив „за концептуализацията и категоризацията на словашката езикова картина на света“,

